

и способов деятельности; целостное овладение новыми знаниями без посторонней помощи; готовность к решению новых познавательных задач; умение определить цель учебной деятельности и скорректировать ее без посторонней помощи.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, учебно-воспитательный процесс, самообразование.

Kuzmenko V. V., Solodovnik A. O.

PROBLEM OF DEVELOPMENT OF COGNITIVE SELF-DEPENDENCE OF STUDENTS AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN NATIVE PEDAGOGICAL SCIENCE (1944 – 2012 YEARS)

The article deals with basic views of separate representatives of native pedagogical thought of indicated period concerning peculiarities of development of cognitive self-dependence of students at higher educational establishments.

The author pays attention to the main approaches to definition of concept of cognitive self-dependence in the context of heritage of outstanding pedagogues. The author argues that a unified approach to definition of concept of «cognitive self-dependence» in pedagogical science doesn't exist. It is discovered that in pedagogical science this concept regarded as quality of individuality; personal forming and formation; stable need to master a sum of new knowledge and ways of activity; holistic mastering of new knowledge without outside help; readiness to solve a number of new cognitive tasks; ability to determine concrete purpose of educational activities and opportunity to correct them without outside help.

The author concludes that scientists described cognitive self-dependence from the point of views of set of knowledge and skills possessed by a person and person's own relationship to the process of educational activity, its results and its modalities of implementation. It is determined that researchers distinguished three components in the structure of cognitive self-dependence: motivational, informative and strong-willed ones. These components are influenced on each other and they are structurally indivisible. At the same time, each of them can be researched as a special object of influence, as a personal trait which can exist in an independent way.

Keywords: cognitive self-dependence, educational and upbringing process, self-education.

УДК 37.091.12:796

Проніков О. К.*

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВНЗ УКРАЇНИ (1992-2014 РР.)**

У статті проаналізовано формування основ державної програми підготовки майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних вищих навчальних закладах України за часів її незалежності. Досліджуваний період характеризувався змінами в організації навчально-виховного процесу студентів факультетів фізичного виховання. Суттєвими проблемами були: зниження державного фінансування сфери освіти, фізичної культури і спорту; скорочення кількості організацій та установ, які проводили фізкультурно-оздоровчу роботу з дорослими, молоддю та дітьми. Етап, коли відбувалось формування державної програми підготовки майбутніх учителів фізичної культури, визначено як модернізаційний.

Ключові слова: учитель, навчання, виховання, підготовка учителя фізичної культури.

Реформування системи вищої освіти ставить нові вимоги до підготовки майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних вищих навчальних закладах України у ХХІ ст. Воно має бути різноманітним, нести гуманістичні цінності, використовувати нові технології навчання, бути всеохоплюючим та інформатизаційним, забезпечувати саморозвиток особистості. Однією з умов здійснення цих завдань є використання

* © Проніков О. К.*

досвіду організації підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних ВНЗ навчальних закладах України у 90 р. ХХ – початку ХХІ ст.

Мета статті – здійснити ретроспективний конструктивно-критичний аналіз формування державної програми підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних вищих навчальних закладах України, як цілісної системи у виокремлених хронологічних межах, для визначення можливостей використання накопиченого позитивного досвіду в сучасних умовах.

Завдання – виявити основні напрямки та тенденції підготовки майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних вищих навчальних закладах України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

Останні дослідження та публікації О. Ємця, М. Носка, О. Пронікова, Б. Шияна, А. Цьося свідчать, що у психолого-педагогічній літературі проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури має багатоаспектне теоретичне висвітлення. Вищезазначені вчені дійшли висновку, що проблема підготовки учителів фізичної культури є досить актуальною, потребує ретельного вивчення й поглибленого дослідження.

Досліджені нами джерела свідчать, що вже в середині 90-х років, поряд із негативними явищами в сфері підготовки майбутніх учителів фізичної культури почали спостерігатися деякі позитивні зрушення. За ініціативою Кабінету Міністрів України провідні фахівці розробили нову концепцію фізичної культури і спорту, яка спиралася на об'єктивні тенденції подальшого розвитку в умовах переходу до ринкових відносин і сприяла розробленню комплексу антикризових заходів, що сприятимуть реконструкції, адаптації та життєздатності системи фізичної культури і спорту в новій соціально-економічній ситуації [1; 2; 3; 4].

Нова концепція фізичної культури та спорту спрямовувала увагу науковців і практиків, по-перше, на всебічне стимулювання зацікавленості державних, громадських, самодіяльних та комерційних структур у всебічному розвитку фізкультурно-спортивного руху, його матеріально-технічної бази, в організації міжнародних і національних змагань, у забезпеченні широкого доступу громадян до різноманітних фізкультурно-оздоровчих та спортивних послуг; по-друге, виховання у населення України спортивного менталітету, відповідних мотиваційних та поведінкових характеристик, активної соціальної орієнтації на оздоровлення та підний спосіб життя за допомогою фізкультурно-спортивної діяльності, відповідного стилю і методів роботи, що повністю відповідають потребам ринкової економіки і спрямовані на досягнення високої соціально-економічної ефективності фізкультурно-спортивної галузі [1; 4].

Історико-педагогічні джерела свідчать, що починаючи з середини 90-х рр. ХХ ст., після деякого спаду, активізувалась зацікавленість фахівців у розробленні матеріалів щодо підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Їх дослідження, розробки, методичні та практичні рекомендації щодо вдосконалення процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних ВНЗ України постійно з'являються на сторінках наукових і періодичних педагогічних та спеціальних видань. Так, на початку ХХІ ст. окрім раніше існуючих видань «Теория и практика физической культуры», «Физическая культура в школе» регулярно видаються такі нові фахові збірники, як «Засоби навчання та науково-дослідної роботи», «Педагогіка і психологія професійної освіти», «Теорія та практика навчання та виховання», «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту», «Теорія і методика фізичного виховання і спорту», «Здоров'я, фізична культура і спорт» та інші [4; 5; 6; 7; 8].

Згідно з вимогами Болонської декларації країни-учасниці, зокрема Україна, зобов'язалися до 2010 року привести свої освітні системи відповідно до єдиного стандарту. Здійснюючи заходи з удосконалення навчально-виховного процесу

у педагогічних ВНЗ, необхідно було його оптимізувати. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є використання опорних схем при вивченні навчального матеріалу. Так, під час вивчення курсу «Педагогіка та психологія вищої школи» слід використовувати опорні схеми, що сприятиме кращому оволодінню студентами магістратури факультетів фізичного виховання науковими знаннями.

Необхідність вивчення педагогіки та психології вищої школи як наукової дисципліни для студентів і слухачів магістратури факультету фізичного виховання, що готуються до практичної роботи в навчальних закладах різних рівнів акредитації, є очевидною. Для магістрантів це одна з важливих професійних дисциплін, адже знання основ педагогіки та психології майбутніми викладачами ВНЗ має непересічне значення для формування їх професіоналізму та підвищення рівня педагогічної майстерності [5].

Аналіз архівних документів свідчить, що на початку ХХІ століття дуже складно відбувався процес переходу факультетів фізичного виховання на нові навчальні плани, які б сприяли покращенню якості підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Наприклад, вчена рада Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка 30 серпня 1994 р. зазначала, що на факультеті фізичного виховання недостатня методична підготовка студентів до роботи зі школярами різного віку, й особливо молодшого [9]. Колектив факультету, реагуючи на цілком обґрунтовану критику та прагнучи відновити кращі традиції, які існували тут в 70-80-ті роки, вносить зміни до навчальних планів. Але цей процес тривав дуже довго через різні бюрократичні та законодавчі проблеми.

У 2008-2009 навчальному році факультет фізичного виховання ЧДПУ працював за тимчасовими навчальними планами 2005 р. за додатковими спеціальностями, які були розроблені викладачами факультету та затверджені фаховою радою зі спеціальності і НМЦВО. У 2009-2010 навчальному році колектив факультету продовжив роботу з удосконалення інтегрованих навчальних планів (бакалаврів, спеціалістів, магістрів) для різних спеціалізацій з метою поліпшення підготовки спеціалістів для загальноосвітньої та професійної школи. Особлива увага була приділена проблемі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи в сільській місцевості. При цьому враховано контингент студентів та матеріальну базу.

Організація роботи з фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи в навчальних закладах усіх типів і рівнів акредитації, здійснення науково-методичного забезпечення цієї роботи у навчальному процесі та в позаурочний час, згідно із Законом України «Про освіту» (1991) та внесеними змінами і доповненнями від 23.03.1996 р., були покладені на Міністерство освіти України. Указом Президента України від 22 червня 1994 р. (№ 334/94) було затверджено Державну програму розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Аналіз досліджених джерел показує, що вже в середині 90-х років ХХ століття поряд із негативними явищами в галузі підготовки майбутніх учителів фізичної культури почали спостерігатися деякі позитивні зрушення та зміни. За ініціативою Кабінету Міністрів України було розроблено нову концепцію розвитку фізичної культури і спорту, яка базувалася на об'єктивних тенденціях їх подальшого розвитку в умовах переходу до ринкових відносин і сприяла запровадженню комплексу антикризових заходів, покликаних реконструювати, адаптувати, привести в дію систему фізичної культури і спорту в новій соціально-економічній ситуації [9].

На початку ХХІ століття педагогічними ВНЗ України відповідно до європейських та національних освітніх стандартів проводилася робота зі створення нових навчальних програм і планів для факультетів фізичного виховання. Зокрема було запроваджено нові експериментальні навчальні програми, комплекти навчально-методичного забезпечення, внесено суттєві зміни в навчальні плани.

**Структура змісту підготовки майбутніх учителів фізичної культури
у педагогічних ВНЗ України на початку ХХІ століття**

Цикл професійної та практичної підготовки	Цикл науково-природничої підготовки
Вступ до спеціальності Педагогіка Історія педагогіки Педагогічна і професійна майстерність Методика виховної роботи в дитячих оздоровчих таборах Загальна психологія Вікова психологія Соціальна психологія Спортивна психологія Біомеханіка фізичного виховання і спорту Метрологія фізичного виховання і спорту Історія фізичної культури та управління спортивним рухом Теорія і методика фізичного виховання Рухливі ігри і забави та методика їх викладання Спортивні ігри (футбол, баскетбол, волейбол, гандбол) Легка атлетика та методика викладання Спортивні споруди та обладнання Плавання та методика його викладання Гімнастика та методика викладання Боротьба та методика викладання Методика туристично-краєзнавчої роботи Основи інформатики та комп'ютерних технологій у фізичному вихованні Методика застосування комп'ютерних технологій при викладанні шкільного курсу фізичного виховання Нові технології у фізичному вихованні Оздоровчі технології у фізичному вихованні Атлетизм і методика його викладання Ритміка та оздоровчо-танцювальний фітнес Основи наукових досліджень Спортивно-педагогічне удосконалення Безпека життєдіяльності Цивільна оборона	Анатомія людини з основами спортивної морфології Вікова фізіологія Біохімія Фізіологія людини Спортивна фізіологія Гігієна Валеологія Спортивна медицина Лікувальна фізична культура Основи медичних знань Масаж Фізична реабілітація Психофізіологія Основи психовалеології
Педагогічна практика II курс (2 тижні) пропедевтична (безвідривна практика у ЗОСШ) III курс (5 тижнів) педагогічна практика у ЗОСШ III курс (4 тижні) педагогічна практика в оздоровчих таборах праці та відпочинку IV курс (8 тижнів) педагогічна практика у ЗОСШ	

Організація та зміст підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних ВНЗ України на початку ХХІ століття склалися із двох рівнів. Теоретичний рівень передбачав обґрунтування концептуальних засад діяльності педагогічних ВНЗ та їх адаптацію до ринкових умов, науковий відбір змісту професійно-методичної підготовки та прогнозування подальших змін. Практичний рівень вирішував питання розв'язання нагальних завдань: розроблення нових державних стандартів професійно-методичної підготовки; оновлення комплексу навчально-

методичного забезпечення з урахуванням вітчизняного та світового досвіду підготовки учителів фізичної культури.

Зміни, що почали відбуватися в професійній педагогічній освіті на початку ХХІ століття, обумовлюються внутрішніми і зовнішніми чинниками. Безперервність професійної педагогічної освіти, посилення її випереджальної функції, адаптація освітніх програм до запитів і пізнавальних можливостей учнів - усе це визначає розвивальний характер навчання. У цьому зв'язку вчителі відчують потребу в розширенні і відновленні свого методичного інструментарію. Традиційна система методичної підготовки педагогічних кадрів, спрямована на вивчення готових розробок і методичних рекомендацій, не відповідає темпам змін, що відбуваються в загальноосвітній школі.

Система методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, яка склалася за останні шістьдесят років у педагогічних ВНЗ, не відповідає реальним потребам їх методичної діяльності у рішенні практичних завдань. Усе це призводить до виникнення низки суперечностей:

- між теоретичною спрямованістю підготовки майбутніх вчителів, націленою на оволодіння великими обсягами навчальної інформації, і гнучкою, поліфункціональною системою професійної діяльності вчителя;
- між постійно зростаючою значущістю різнобічного вдосконалення інноваційної роботи вчителів у загальноосвітній школі і вузькоспеціалізованим змістом методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічному ВНЗ;
- між вимогами цілісного, системного підходу в розробленні і використанні методик, технологій навчання і роздробленістю методичних знань у предметних методиках, освоєваних майбутніми вчителями в процесі навчання на факультетах фізичного виховання.

У практиці роботи вчителів фізичної культури рівень методичної підготовки є одним із найважливіших показників їхньої професійно-педагогічної майстерності, ознакою якості професійної діяльності.

Основними тенденціями цього періоду були:

- упровадження в навчальний процес здоров'язберігальних технологій;
- використання в процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури досвіду, накопиченого у другій половині ХХ століття;
- використання досвіду фізичного виховання учнів зарубіжних країн під час організації навчального процесу в школах та роботи спортивних секцій (щоденні заняття після уроків);
- створення умов для самоосвіти та самостійної роботи з фізичного вдосконалення студентів факультетів фізичного виховання.

Проаналізований матеріал дає підстави визначити період діяльності факультетів фізичного виховання педагогічних університетів з підготовки майбутніх учителів у 1992 – 2014 рр. модернізаційним [8].

Аналіз навчально-методичної документації факультетів фізичного виховання 90-х років ХХ – початку ХХІ століття показав, що зміст підготовки майбутніх учителів фізичної культури зберігся, програми та навчальні плани включали ті самі розділи, що і в попередні роки, але було збільшено відведений на їх вивчення час. Розвиток та вдосконалення підготовки відбувалися за рахунок уведення нових тем, навчальних дисциплін, спецкурсів та спецсеінарів. Також у цей період збільшився термін навчання на факультетах фізичного виховання – з чотирьох до п'яти років.

Таким чином, період 1992-2014 рр., коли відбувалося формування державної програми підготовки майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних ВНЗ України визначаємо як модернізаційний. Це був час суперечливих процесів, подолання ускладнень та суттєвих змін у навчально-виховному процесі на факультетах фізичного виховання. Досліджуваний період характеризується недооцінкою масової фізичної

культури і спорту в соціальному розвитку суспільства, суттєвим зниженням державного фінансування сфери фізичної культури і спорту. Причини вищезгаданого можуть бути розглянуті в подальших наукових розвідках.

Література:

1. Закон України Про вищу освіту // Освіта України. – № 17. – 2002. – 26 лютого.
2. Івасюта Ю. М. Про концепцію перебудови системи фізичного виховання / Ю. М. Івасюта, В. С. Язловецький // Світогляд. – 1996. – Вип. 2. – С. 5-8.
3. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, № 22-24, 2011. – 198 с.
4. Медвідь Ф. М. Підготовка спеціалістів фізичної культури і спорту: національні засади навчання і виховання / Ф. М. Медвідь // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Освіта в галузі фізичної культури: стан, проблеми, перспективи». – К., 1996. – С. 54-56.
5. Проніков О. К. «Вчитель – вчителів» / О. К. Проніков // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка ; Випуск № 72. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів, 2009. – № 72. – С. 32-37.
6. Проніков О. К. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) / О. К. Проніков. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2012. – 275 с.
7. Проніков О. К. Методична підготовка майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України у 1992 – 2010 рр. / О. К. Проніков // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Випуск № 100. Серія : Педагогічні науки. – Чернігів, 2012. – № 100. – С. 333-335.
8. Проніков О. К. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / О. К. Проніков. – Тернопіль, 2014. – 40 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади і управління. – Фонд 166 «Міністерство освіти УРСР. Управління вищих і середніх педагогічних навчальних закладів». – Оп. 2, спр. 7900 «Накази Міністерства освіти з питань основної діяльності», 216 арк.

Проніков А. К.

ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРОГРАММЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ (1992-2014 ГГ.)

В статье проанализировано формирование основ государственной программы подготовки будущих учителей физической культуры в педагогических высших учебных заведениях Украины в годы её независимости. Установлено, что исследуемый период характеризовался изменениями в организации учебно-воспитательного процесса студентов факультетов физического воспитания. Существенными проблемами были: снижение государственного финансирования сферы образования, физической культуры и спорта; сокращение количества организаций и учреждений, которые проводили физкультурно-оздоровительную работу со взрослыми, молодёжью и детьми. Этап, в котором осуществлялось формирование программы подготовки будущих учителей физической культуры, определён как модернизационный.

Ключевые слова: учитель, обучение, воспитание, подготовка учителя физической культуры.

Pronikov O. K.

FORMING OF BASES OF STATE PROGRAM OF TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE (1992-2014 YEARS)

The article analyzes forming of bases of State program of training of future teachers of physical culture at pedagogical Universities of Ukraine. It has been established that investigated period was characterized by changes in organization of educational process. The most significant problems were:

reduction in State funding for education, physical culture and sports; reduction of number of organizations and institutions and recreation activities with adults, youth and children.

It is noted that reform of higher education poses new requirements for future teacher's training at pedagogical Universities of Ukraine in the XXI-th century. It should be support of mankind's values, use of modern educational technologies, inclusive and informational ones, guarantee of self-development of personality. One of conditions of these tasks is implementation of experience of skilled teachers, training at pedagogical Universities of Ukraine in mentioned period.

Historical and pedagogical sources indicate that since the middle of the 90-ies of the 20-th century after a recession, experts have become more interested in development of materials for further preparation of future teachers of physical culture. Their researches, investigations, methodological and practical recommendations to improve the process at faculties of physical education at educational institutions of Ukraine constantly appear at pages of scientific and pedagogical press. At the beginning of the 21-st century appear new editions with the aim of further perfection of skills of mentioned pedagogues.

Keywords: teacher, teaching, upbringing, preparation of teacher of physical culture.

УДК 373.4.033+373.4.016

Войтович А. Ю.*

ФОРМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті розглядаються основні форми екологічного виховання молодших школярів у другій половині ХХ століття, аналізуються особливості досліджуваного періоду щодо впровадження та використання форм екологічного виховання на певному етапі. Особлива увага звертається на традиційні та новітні форми, їхнє змістове наповнення, виховний екологічний потенціал. Визначено основні тенденції у розвитку еколого-натуралістичної освіти у початковій школі; з'ясовано сутність та специфіку основних виховних інституцій щодо організації екологічного виховання; проаналізовано методи та засоби екологічного виховання; акцентовано на важливості спеціальної підготовки педагога до роботи з молодшими школярами щодо формування у них екологічного світогляду.

Ключові слова: форми, екологічне виховання, молодші школярі, природа, нові технології, екологічний світогляд.

Одним із стратегічних напрямків розвитку сучасної системи освіти у нашій країні є формування екологічної культури особистості, виховання у кожного школяра позитивного ставлення до навколишнього світу, бо порушення рівноваги у системі «природа – людина» загрожує усьому живому на Землі. Реалії сьогодення переконливо доводять, що кожна людина тим чи іншим способом несе відповідальність за якість життя на Землі. Ось чому таким важливим є формування емоційно-естетичного, духовного світу людини, де переважає почуття співпереживання до всього живого. Людина є невід'ємною частиною природи її життєдіяльність повною мірою залежить від благополуччя природного середовища. Проте ХХ ст. характеризувалося різкими порушеннями рівноваги природного середовища.

Розпочинати процес екологічного виховання та формування екологічного світогляду слід з раннього дитинства. Школа як важлива начальна-виховна інституція має у цьому сенсі важливу місію та володіє достатньо добрим педагогічним інструментарієм.

Метою статті є розкриття сутності та змісту форм екологічного виховання учнів початкових класів у виховній роботі загальноосвітньої школи другої половини ХХ століття.

* © Войтович А. Ю.*